

Josip Temunović, *Bilježnica za povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata*, Hrvatsko akademsko društvo i NIU Hrvatska riječ, Subotica, 2009., 143 str.

Svijest o narodnosnom trajanju u Podunavlju kod bunjevačkih i šokačkih Hrvata često je protkana velikim nedoumicama. Smatramo da nismo preoštri u tvrdnji kada kažemo da je većini bunjevačko-šokačkog dijela hrvatskog puka u Vojvodini nepoznata uloga koju su kao zajednica imali u kulturnoj, političkoj, gospodarskoj i svakoj drugoj sferi društvenog djelovanja. Koji su tome razlozi? Zbog nepovoljnih društvenih i političkih okolnosti, nalazeći se na istočnom rubu hrvatskog etničkog prostora, kasnili su u modernizacijskim procesima, stvaranju intelektualne elite, narodnom preporodu, institucionalnom izgrađivanju, tako i u istraživanju vlastita kulturno-povijesna nasljeđa. Unatoč svim negativnim preduvjetima ipak se pojavljuju i značajnija istraživanja vlastite povijesti, kao dio preporodnih aktivnosti, ponajprije s knjigom *Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih* (Beč, 1882.) biskupa Ivana Antunovića koja je ostavila snažni biljeg na oblikovanje identiteta i tradicije Bunjevaca i Šokaca. Nadovezujući se na Antunovića, nekad i s velikim diskontinuitetima, proširivana su znanja o Bunjevcima i Šokcima od raznih autora (Petar Pekić, Matija Evertović, Ivan Kujundžić, Ante Sekulić i dr.). Pa ipak znanje bačkih Hrvata o njima samima ostalo je i dalje skromno, kako zbog nedostupnosti im sadržaja koji tematiziraju o njima, tako i nemogućnosti da kroz obrazovni sustav usvoje ta znanja, te niza objektivnih i subjektivnih razloga.

O situaciji među pukom dobro je bio upoznat Josip Temunović (*Žednik*, 7. III. 1938. – Subotica, 22. XII. 2006.), svećenik, publicist i istraživač mjesne

hrvatske povijesti. U skladu s vlastitim mogućnostima istražio je i prikupio brojnu građu koju je objedinio kroz knjige *Zadužbina biskupa Budanovića* (Subotica, 2002.) i *Subotička matica* (Subotica, 2002.). Nije se zaustavio na tome već je poticao mlade u istraživanju, a bio je i jedan od organizatora znanstvenog skupa o biskupu Lajči Budanoviću (2003.). Pristupio je još jednom pothvatu, popularnom i sveobuhvatnom prikazu povijesti mjesnog hrvatstva u tjedniku *Hrvatska riječ* (2003.-2004.). Popularno i znanstveno utemeljeno, povijest Bunjevaca i Šokaca stavio je u širi kontekst, ukazujući na fenomene i njihove posljedice. Sam prikaz jako se razlikuje od pukog kronološkog navođenja povijesnih činjenica, naprotiv, usmjeren je na genezu nekih pojava, nekad prostorno i vremenski udaljene od Podunavlja, koje su potom stavljene u odnose s bačkim Hrvatima što je metodološki bilo zahtjevnije realizirati. Prepoznajući vrijednost takvoga pristupa Hrvatsko akademsko društvo iz Subotice, u sunakladništvu s NIU „Hrvatska riječ“, odlučilo je sabrati i za tisak prirediti tekstove u obliku samostalne publikacije.

Temunović kreće od ilirskog razdoblja, slijedeći ga s rimskim, objašnjavajući tehničke termine koji su korišteni i u kasnijim povijesnim razdobljima (npr. *lingua illyrica* – ilirski jezik, Iliri, „ilirski narodnost“, ilirski preporod itd.), a korišteni su kao jedan od sinonima za hrvatski jezik i narod. Pišući o seobama Slavena, napose o južnim Slavenima, osvrće se na slavensku uzajamnost, političke programe i ideje slavenstva i jugoslavenstva u kojima su nadahnuće nalazili brojni predstavnici hrvatske elite u Trojdnici i izvan nje, poput Ivana Antunovića za kojega kaže: „On će u bespućima slavenstva i jugoslavenstva tražiti bunjevačko i šokačko gnijezdo, ali ga neće naći, pa će reći da se volimo zvati Hrvatima“ (str. 36). Drugi dio knjige čine *Crtice iz*

povijesti Hrvata u kojem autor čitatelju ukazuje da se još dugo pojavljuju paralelno nazivi za stanovništvo hrvatske srednjovjekovne države – hrvatsko ili slavensko (u Slavoniji Slovini). Prostor tadašnje Hrvatske obuhvaća i dijelove Bosne, a u pisanim izvorima još nema spomena bunjevačkog ili šokačkog imena. Međutim, to je prostor gdje se nalazila etnička jezgra koja će u kasnijim stoljećima migrirati prema Dalmaciji, Lici, Gorskom Kotaru i Podunavlju. Hrvatska je od XII. stoljeća u personalnoj uniji s Ugarskom što je utjecalo na migracije Hrvata u dijelove Ugarske, napose onih iz Dalmacije, od kralja Bele IV. na dalje. Stanovništvo po svome jeziku i osobinama istovjetno onom iz Dalmacije, kako su ih vidjeli redovnici, spominjale su i poslije kronike raznih samostana. Autor stoga smatra da je možda „to ključ razumijevanja upornog imena za subotičke Hrvate-Bunjevce kao Dalmatince“ (str. 77). Turski prodori na Balkan, a zatim i u srednju Europu, uzrokovali su velike političke i društveno-gospodarske promjene u osvojenim područjima. Od toga vremena umnožava se broj imena za razne skupine hrvatskog stanovništva. Neka vjerojatno postoje i prije, neka tek tada nastaju jer ih drugo stanovništvo imenuje njima i po prvi puta su zapisana.

Treća, obujmom najveća cjelina je naslovljena *Crtice iz povijesti Bunjevaca i Šokaca*. Nju autor započinje temom o vlaškom stanovništvu. Naime, na prostoru koje je nastanjivalo hrvatsko stanovništvo nalazilo se i drugih skupina poput romanskih. Dio njih su bili starosjedioci u dalmatinskim i istarskim gradovima, dio su činili ostaci balkanskog romaniziranog stanovništva, a veći broj (Vlaha) počeo je pristizati u Hrvatsku i Bosnu od XIV. stoljeća. Često se za Bunjevce podrijetlo dovodilo u svezu s romanskim, a nekad se uz bunjevačko ime navodilo i vlaško (*Catolici Valachi alias Bunievci*)

što je nekad korišteno za njihovo znanstveno neutemeljeno imenovanje katoličkim Srbima. Nema sumnje da je dolazilo do miješanja, potom i asimilacije vlaških skupina u hrvatsku, srpsku i druge nacije na širem balkanskom prostoru, pa tako možemo naći prezimena, toponime i pojmove koji upućuju na vlašku komponentu na cijelom jugoistoku Europe. Doticaj Bunjevaca s vlaškim skupinama svakako je postojao u Bosni koju autor navodi kao kolijevku i za Bunjevce i Šokce. Značajno mjesto posvećeno je franjevcima, njihovoj ulozi u migracijama, i njihovu djelovanju među hrvatskim pukom na širokom području. U granicama svojega djelokruga franjevačka redodržava Bosna Srebrena obuhvatila je najveći dio hrvatskog stanovništva te su franjevci razvili iznimno plodnu i raznovrsnu književnu djelatnost na hrvatskome i latinskome jeziku. Djelovanjem na pastoralnom i kulturnom planu, održavanjem hrvatskog jezika franjevci su vršili svojevrstu integraciju Bunjevaca i Šokaca u jednu narodnu cjelinu s ostalim hrvatskim skupinama stanovništva od Dalmacije, preko Bosne, Podunavlja sve do Budima na sjever i Temišvara i Radne na istoku. Stoga se ne može zanemariti kada autor govori o tom razdoblju kao „franjevačkoj obnovi“ ili „franjevačkom preporodu“ (str. 129-132). Temunović smatra da narodni preporod, specifičan za vremensko razdoblje i okolnosti u kojima se javlja, započinju franjevci, nastavljaju ga svećenici sve do biskupa Ivana Antunovića, na njih se nastavio i preporod Lajče Budanovića, nakon čega preporodne aktivnosti predvode svjetovnjaci intelektualci. Za razdoblje od 1700. do 1940. autor navodi je to „ustvari jedan preporod u tri faze, a vodili su ga i organizirali franjevci, odnosno svećenici. Četvrti preporod odnosno faza početak će nakon Drugog svjetskog rata, koji će voditi svjetovnjaci intelektualci, koje je za tu

službu osposobila i organizirala Crkva“ (str. 129). U sjeni preporoda biskupa Antunovića bio je onaj koji je započeo biskup Budanović, ali je bio svojevrsna prekretnica. Svjestan da za trajne uspjehe u nacionalnom i kulturnom prosvjetčenju Bunjevaca i Šokaca može jamčiti jedino uključenje laika u preporodne aktivnosti, materijalno pomaže i okuplja katoličke intelektualce te pokreće *Subotičku maticu* i *Zadužbinu*. Rad svjetovnjaka tako je činio okosnicu hrvatskog katoličkog pokreta u Bačkoj. Temunović zaključuje da je uza sve povijesne nedace uvijek ostajala jedna jezgra, od svećenika do svjetovnjaka intelektualca, koji su bili spremni preuzeti politički, kulturni i prosvjetni rad među svojim narodom.

Publikacije ovakvoga tipa, popularno pisane, temeljene na znanstvenim spoznajama nužne su zbog dostupnosti takvih sadržaja samim Hrvatima u Vojvodini. Posebnost joj čini što na jednostavan, sintetski i obuhvatan način prikazuje povijest Bunjevaca i Šokaca te čini važan pomak na području autorecepcije i autoprezentacije hrvatske manjine. Promatrajući ovo djelo u kontekstu negiranja hrvatstva Bunjevaca, nešto manje agresivno i Šokaca, smatramo ovu knjigu važnim doprinosom u učvršćivanju nacionalnog identiteta tih dviju skupina hrvatskog stanovništva u Vojvodini.

Mario Bara

Mario Bara, Tomislav Žigmanov, *Hrvati u Vojvodini u povijesti i sadašnjosti – osnovne činjenice*, Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Subotica, 2009., 100 str.

Knjiga *Hrvati u Vojvodini u povijesti i sadašnjosti – osnovne činjenice* rezultat je napornoga istraživačkog rada autorâ Marija Bare i Tomislava Žigmanova.

Objavljena je u Subotici 2009. godine. Nakladnik je Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata sa sjedištem u Subotici.

Među autorima koji se bave vojvođanskim Hrvatima postoji stanovito neslaganje glede definiranja njihova naziva. Tako neki autori u njihovu nazivu izbjegavaju toponim Vojvodina te koriste izraz „Hrvati u Bačkoj, Srijemu i Banatu“ jer po njihovu mišljenju bolje i vjerodostojnije ukazuje na vezanost Hrvata iz tog kraja za Hrvatsku, njezinu prošlost i sadašnjost. Autori Bara i Žigmanov skloniji su izrazu vojvođanski Hrvati iz više razloga, a među njima su: njegova uvriježenost u javnom diskursu, činjenica da označava jednu kulturološku, administrativnu i političku cjelinu u okviru Republike Srbije, te zato što se područja Srijema, Banata i Bačke prostiru u dvjema državama (Srijem i u Hrvatskoj, Bačka i u Mađarskoj, a Banat i u Rumunjskoj). Iako obje strane imaju jake argumente za svoje stajalište, ja sam se u ovoj recenziji odlučila koristiti nazivom vojvođanski Hrvati, napose iz razloga jer su isti taj koristili i autori knjige.

Osim svojim naslovom, koji upućuje na vrlo zanimljiv sadržaj, ova knjiga privlači pozornost i svojom grafičkolikovnom opremom. Korice oku ugodne plave boje i lik hrvatskog bana Josipa Jelačića, jednog od brojnih uglednika koji su ostavili trag u povijesti vojvođanskih Hrvata, mami čitatelja da je uzme u ruke. Usto, tekstualni dio knjige, koji je odijeljen u cjeline, potkrijepljen je velikim brojem fotografija starijega i novijeg datuma, što dodatno pridonosi njezinu vizualnom identitetu i njezinoj vjerodostojnosti.

Već sâm naslov knjige *Hrvati u Vojvodini u povijesti i sadašnjosti – osnovne činjenice* upoznaje čitatelja kakvu tematiku ona obrađuje. Knjiga je konkretan primjer popularizacije znanosti. Napisana je kao priručnik ili kompendij